

BİR KURGU VE EYLEM BİÇİMİ OLARAK BİLGİ KÜLTÜRÜ

THE CULTURE OF KNOWLEDGE AS SOCIAL FORMATION AND
ACT*Halis Adnan ARSLANTAŞ****Özet:**

Bilgi sosyolojisi, sosyal olarak şekillenen bilgi ve sosyal yapı arasındaki ilişkiyi konu edinerek sosyal realiteyi belirlemeye çalışır. Bu da sosyal realitenin belirlenmesi için bilgiyle toplumdaki farklı faktörler arasında var olan ilişkinin incelenmesini gerektirir. Böyle bir gereklilikle hareket edildiği zaman görülecektir ki bir toplumda var olan sosyal realitelerin ortaya çıkış biçimi, düşünceler ve diğer farklı faktörler hep birlikte bilgi sosyolojisinin konu ve kapsamını oluşturur. Bu oluşum ise, genelde kültürel bir yapı üreten düşünce, ideolojik dinamikler, din, bilim, sosyal psikoloji, sanat sosyolojisi¹ gibi sosyolojiler etrafında gerçekleşir.

Bu çalışmanın sınırları içinde olan sınıf, cinsiyet toplumsal kimlik, grup dinamiği, zihniyet değişikliği ve ırk dinamiklerinin kurgulanmasında eğitim önemli bir faktördür. Çünkü bilgi sosyolojisi, kültür yapılarını üreten düşünce ve ideolojik dinamikleri konu edindiği zaman eğitim konusunu belirginleştirir. Eğitim, toplumsal olarak üretilen bir kurumdur. Sosyal değerleri, farklı dinamiklerin etkileriyle değiştirir ya da geliştirir. Bu değiştirme ve geliştirme eylemi, yeni sosyal değerler üreterek bu kurum aracılığıyla topluma geri yansır. Toplum da bu yolla kendisini ve kendisini kurgulayan kültürünü yeniler, üretir ve sürekliliğini sağlar. Yukarıda dile getirilen ana temalar, bilginin tarih sahnesinin her zamanında olduğu gibi günümüzde de önemli kültürel bir güç olduğunu göstermekle kalmamış, “bilgi kültürü, toplumsal bir düzen oluşturur, toplumsal bir düzenin basit bir çıktısı değildir” yaklaşımını da bu çalışmanın ana konusu haline getirmiştir. Çalışma evreni, sosyal bilimlerin çerçevesi içinde genel olarak “bilginin oluşumuna katkısı açısından din, cinsiyet, toplumsal kimlik, grup dinamiği ve zihniyet değişiklikleri” ile kısaca sınırlandırılmış, tüme varım yöntemiyle bilgi kültürünün toplumsal bir düzen oluşturduğu fikri tartışılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Kültür, Din, Cinsiyet, Toplumsal Kimlik.

Abstract:

The Sociology of knowledge works to define social reality making its subject matter the relation between socially formed knowledge and social structure. This

* Öğr. Gör. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi DKAB Bölümü – Malatya
sainthaa@hotmail.com

¹ D. Jary ve J. Jary. “Sociology of Knowledge”, *The Harper Collins Dictionary of Sociology Series*, Editor: Eugene Ehrlich, Harper Perennial, New York 1991, s. 476.

necessitates an investigation into the relation that exists between knowledge and different factors in the society in order to determine the social reality. When this necessity is taken into consideration, it will become clear that the form of the emergence of existing social realities in a society, ideas and other different factors all together, form the subject and scope of sociology. This formation is realized around specific sociologies such as the ideas that usually generate a cultural structure, ideological dynamics, religion, science, social psychology and sociology of arts. Education is also a significant factor in the composition of class, gender and race dynamics that exist within the scope of this study since the sociology of knowledge makes explicit the subject of education when it takes ideas that produce cultural structures and ideological dynamics as its subject matter. Education is a socially produced institution. It alters and/or develops social values with the influences of different dynamics. The act of alteration and development, producing new social values, is then reflected back to the society via this institution. The society, as a result, regenerates itself and the culture that forms the society, produces and achieves stability. The main themes mentioned above illustrate that knowledge is now a cultural power just as it has been at the stages of history and that the culture of knowledge creates a social order. That “it is not a simple outcome of a social order” is the main subject of this study.

Key words: Knowledge, Culture, Gender, Social İdentitiy.

Giriş

Bilgi sosyolojisi, bilim bilgisi ve bilim kültürünü konuları arasında ele alır ve maddi, empirik bir inceleme alanına sahiptir. Ancak konusuna göre en az gelişmiş alanlar arasında yer almakta ve bu konuda yazarken doğrulukların garanti edilebileceği rutin şekilde benimsenmiş düşünce ve varsayım az sayıda sahip olmaktadır. Bilgi sosyolojisi, bilgiyi toplumsal bir olgu olarak ele almaktadır². Bu nedenle bilginin içinde yaşanan toplumsal-kültürel koşullarla ilişkisinin bütüncül bir bakış açısı içerisinde irdelenmesi yaşadığımız çağın özellikleri açısından önemli görülmelidir. Bu anlamda sosyolojinin modern ve çağdaş tarihin merkezini oluşturucu fikirleri, modern ve çağdaş yaşama ait sorunlarla mücadele etmek için zaman ve şartlara göre bir kez daha düşünmeyi gerektiren ve bu gereklilik içinde siyasal ve kültürel düşünme biçimlerinin anlamını, tasnifini ve kurumsal köklerine ilişkin araştırmaları; bilimin, tıbbın ve hukukun, çağdaş bilgi ve uygulama biçimleri olarak üstünlüğünü; kitle iletişim araçlarının biçim ve imgelerin ulusal ve küresel temelde kültüre etkisini, günümüz dünyasında siyasal ve dini köktenciliklerin değişim yüzünü ve daha birçok konuyu araştırma sahası içine alan bir çalışma programı sunmaktadır. 1950’lerden sonra kökeni dillerin incelenmesine dayandırılan ve toplum bilimlerinde de bilhassa Levi Strauss (Antropoloji), Althusser (Marksizm ve sosyoloji), Godelier M.

² Barnes, Barry, *Bilimsel Bilginin Sosyolojisi*, (Çev: Hüsamettin Arslan), Vadi yay., Ankara 1990, s. 25-45-46.

(İktisat), Foucault (felsefe ve bilim tarihi), Lacan'ın (psikanaliz) çalışmaları bu nedenle önemlidir. Söz konusu düşünürler, yapısalcılığın kesin doğası konusunda bir görüş birliği içinde olmasalar da, insan toplumu ve kültürünün incelenmesinde bir yapının öğelerin basit bir toplamı olmadığını, yapı sitatikliğinin söz konusu olmadığını, bilakis dinamikliğin sözkonusu olduğunu ve yeni öğelerin yapıya girip değişmesinin usullerini belirleyen yasalarla yönlendirildiğini ve yapının anlamını içsel yasa ve kurallar ilişkisi içinde ele almak gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu konsensüsle yapısalcılık, işlevselcilikten ve pozitivist Marksizm'den farklılaşarak nesnel toplumsal olgularla toplumu nesnel problematik olmayan bir dışsal veriler şeklinde değerlendiren anlayışı reddetmiştir³. Bu reddediş, kültür ve dilde, içkin bilginin ve duyarlılığın artmasıyla dil bilim kuramı ve yapısalcılık sonrası alanlarda yapıt sayısının artışına yol açmıştır. Böyle bir gelişme de sadece "kültür" ve "kültür kuram"ına ilişkin toplumsal çalışmalar, aile araştırmaları, toplumsal psikoloji, kriminoloji, duygulanım araştırmaları, karşılaştırmalı tarih sosyolojisi ve toplumsal kuram uzmanlık alanlarını etkilemekle kalmamış toplum bilimin geçerli paradigmasını da dönüştürmüştür⁴.

1. Bilginin Toplumsal Düzen İçindeki Yeri ve Belirleyiciliği

Bilgi toplumsal düzen içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu önem "bilgi toplumsal olarak belirlenir" ve "bilgi, toplumsal bir düzen oluşturur. Toplumsal bir düzenin basit bir çıktısı değildir; aksine toplumsal bir düzenin yaratılması ve iletilmesinde anahtar güçtür" şeklindeki yaklaşımlarla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bilginin toplumsal olarak üretildiğine yönelik yaklaşım başlangıcından bu yana bilgi sosyolojisine hâkim olmuş ve Mannheim tarafından "toplumsal belirleyiciliğin" en etkin kuramı olarak ele alınmıştır⁵. "Toplumsal belirleyicilik" bu anlamda bugün bilgi sosyolojisinin önemli bir teması olarak kullanılmaktadır.

Bilgi teknolojileri düşünce ve kategorilerini üreterek kendisine uygun tutum ve davranışlar geliştirmektedir⁶. Gadamer, Taylor, Ricoeur gibi araştırmacıların kültürel yaşamın pratik eylemden kaynaklandığı ve ona yönelik bir düşünce biçimi oluşturduğu⁷, Marx'ın ve Engels'in "düşünme ve bilincin en başından itibaren toplumsal bir ürün olduğu yani toplumsal ilişkilerin maddi üretkenlikleriyle uyumlu insanlar meydana getirdiği ve bu insanların da söz konusu ilişkilere uygun olarak ilke, düşünce ve kategori

³ Burke, Peter, *Bilginin Toplumsal Tarihi*, (Çev: Mete Tunçay), İstanbul 2001, s. 6-9; Sarup, Madan, *Post Yapısalcılık ve Post Modernizm*, (Çev: Baki A. Güçlü), Ankara 1997, s. 13-16.

⁴ Maccarthy, Doyle, *Bilgi Kültürü ve Bilgi Sosyolojisi*, (Çev: A. Figen Yılmaz), Çivi Yazıları, İstanbul 2002, s. 13, 14.

⁵ Mannheim, Karl, *İdeoloji ve Ütopya*, (Çev: Mehmet Okyayüz), Ankara 2002, s. 283.

⁶ Hawkrige, David, *New Information Technology in Education*, Croom Helm, London&Sydney 1983, s. 23.

⁷ Rabinow, P. ve Sullivan, W., "Yorumcu Eğilim: Bir Yaklaşımın Doğası", *Toplum Bilimlerde Yorumcu Yaklaşımlar*, (Çev: T. Parla), Hürriyet Vakfı yay., İstanbul 1990, s. 5-12.

ürettikleri”⁸ sürekli olarak savunula gelmiştir. Bilginin, toplumsal bir düzenin basit bir çıktısı olmadığı; aksine toplumsal bir düzenin yaratılması ve iletilmesinde anahtar güç olduğu düşüncesi bu gün pek çok sosyologu ilgilendiren ve meşgul eden ifadenin temsil biçimi olarak⁹ klasik toplumsal düşünürlerin çıkış noktası olmuş ve insan bilincinin ve düşüncesinin bütün görünümelerini ilgilendiren bir önerme şeklinde akademik yazında yerini almıştır. Bu yer alış, farklı dinsel, sanatsal, hukuksal biçimlere değer sağlayan toplumsal etkenleri; kamu düşüncesi, kitle iletişim sosyolojisini; dünya görüşlerinin sosyolojik geçmişlerini; nesillerin farklı görüş açılarına yönelik araştırmaları; çok çeşitli düşünce biçimlerine ve son olarak ta ideolojilere destek veren toplumsal koşulları içermiştir¹⁰. Görüldüğü üzere toplumsal koşulların belirleyicilik fikri, toplumsal var oluşun bilinçle birlikte tüm zihinsel yaşama göre varlık bilimsel üstünlüğünü belirleyen bir faktör olarak değerlendirilebilir. Bu fikir ve ima ettiği her şey, sosyolojik düşüncenin gelişimi için vazgeçilmez bir yere sahiptir.

Berger ve Luckman’ın “gerçekliğin toplumsal inşası” yaklaşımı da bilgi sosyolojisi içinde bilginin yeri araştırmaları açısından önemlidir. Bu yaklaşımda toplumsal gerçeklik, kendi başına toplumsal bir olay değil; üretilen ve iletilen bir anlam ve iletişim sistemleri içinde oluşturulan bir şey olarak ele alınır¹¹. Bu ele alışıta anlam sorununa ilgi, ne nedensel ne de açıklayıcı olmayan, aksine göstergelere dayalı yöntem biçimsel bir çerçeve ile bağlantılı olarak anlamlı hale getirilmiştir. Kültürün bu gösterge-bilimsel incelemesi, toplumsal bir düzenin iletilmesine ve yeniden üretilmesine yarayan sembolik ve göstergesel sistemlerin araştırılmasına yönelindiğinin de göstergesidir. Çünkü bu göstergesel sistemler ve toplumsal uygulamalar, bir kültürü ve onun anlam yapılarını oluşturan unsurlar olarak ele alınmaktadır. Gösterge-bilimsel kültür anlayışı, neticede, insanoğlunun “kendi kendine ördüğü anlamlandırma ağlarına takılmış bir hayvan” olduğunu¹² ileri sürer. Bu öngörüye göre kültür, anlamlandırma ağlarıdır.

⁸ Marx, Karl ve Engels, Frederick, “Social Relations and the Production of Ideas”, *Central Currents In Social Theory 1700-1920*, Volum III, (Ed: Raymond Boudon and Mohamed Cherkaoui, Sage Publications, London 2000, s. 67. (67-78); Marx, Karl, *Felsefenin Selfaleti*, (Çev: Ahmet Kardem) Ankara 1966, Sol yay., s. 115. Marx, Sosyal bilim ve ampirik araştırmalar konusunda da benzer bir yaklaşım sergilemekte ve üretim faktörlerinin gelişmesinin bilimsel ve teknik bilginin gelişmesinde temel faktör olduğunu belirtmektedir. Bk. bilgi ve teknolojinin kapitalizmin kaynağı oluşu konusundaki Shaw, Martin, *Maxism and Social Science The Roots of Social Knowledge*, Pluto Pres, London 1977, s. 6-8-14-15.

⁹ Gurvitch, Georges, *Sosyoloji ve Felsefe*, (Çev: Kadir Cangızbay), Ütopya yay., Ankara 1999, s. 236-244.

¹⁰ Maccarthy, age., s. 35-36.

¹¹ Polama, M. Margeret, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev: Hayriye Erbaş), Gündoğan yay., 1. bs., Ankara 1993, s. 263-270.

¹² Sosyolojik olarak bilinmektedir ki beşerî var oluş, insan ile bedeni ve insan ile dünyası arasında durmadan bir ‘denge kurma faaliyeti’dir. Diğer ifadesiyle, insan sürekli bir ‘kendine hakim olma’ süreci içerisinde. Ancak bu süreç içerisinde insan bir beşerî dünya üretir. Peter L. Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, (Çev: Ali Coşkun), İnsan yay., İstanbul 1993, s. 32.

Kültür, deneysel bir bilim değil, aksine anlamı arayan yorumlayıcı bir bilim şeklinde çözümlenmelidir¹³.

1.1. Bilgi ve İdeoloji

Bilgiyi, toplumsal sitemleri, örgüt ve sınıfları gizleyen ya da gizemli hale getiren ideolojiler olarak görürsek, ideolojinin, özelde maddi pratikler (törenler, ritüeller) gibi içinde öznenin eylemlerini belirlediğini¹⁴ söyleyebilir ve farklı siyasal görüş ve stratejileri de bu görüşü temsil etmenin bir diğer biçimi olarak algılayabiliriz. Çünkü İdeolojinin XVIII. yüzyılın sonuna doğru Fransa'daki devrimci karmaşa döneminin ortasında, "siyasal olana" ilişkin modern düşünce ile birlikte eşsiz bir kavram olarak geliştiğini kabul eden yaygın bir görüş vardır. Hem ideoloji hem de siyaset, insanların kendi tarihlerini nasıl yaptıklarına ilişkin yeni kavrayışlara uygun bir biçimde şekillenen fikirleri uygulamalarla zamandaş olarak ortaya çıkmıştır. Terimsel kullanımına göre ideoloji, oldukça fazla hırsıyla beslenen, heyecan verici bir öğretilere dayalı uygulamalara beslenen ve çoğu zaman da, köktenci inançlar ya da ırkçı öğretileri akla getiren, ya etnomerkezci ya da ayrılıkçı izler taşıyan her şeyi bünyesinde barındıran bir kavramdır. Bu yaklaşıma dayanarak ideolojilerin inanılarak ve yaşanılarak ortaya çıkan her hangi bir akılcı eleştiri, kanıt kaygısı ve benzeri süreç sonunda belirlenmediğini söyleyebiliriz. Hannah Arendt bu gerçeğe dayanarak ideoloji taraflarının, gözleme değil kendi tarih düşüncelerine göre tarihi yeniden yazma arzularından söz etmektedir. "Bir ideoloji düz bir anlatımla, bir fikrin mantığıdır". İdeolojiler tüm tarihsel sürecin gizemlerini biliyor görünür. Bunlar, tek bir fikrin, öteki düşünceler ve gözlemlere hükmettiği bütünleyici görüşlerdir. Entelektüel bir terörizm olan ideoloji, inançlar ulamına aittir ve kavgacı bir inançtır¹⁵. İdeoloji terimi, bir grubun gerçekliği ve gücü yönünde edim ve söz içeren uygulamalar olarak, grubun güç isteğini ve buna koşut eylem stratejisini içermektedir¹⁶. Hâkim ideolojiler sınıfları ve konumları aynı tutarak aynı işlevleri yerine getirmekte ve aynı egemen koşullara uyum göstermektedir. İdeolojinin başarısı, sınıf ve grupların inanması şartına bağlıdır. Bu noktada ideolojilerin gizemleştirici özellikleri devreye girer. Çünkü yönetici sınıfların ideolojileri, onları ve ne yaptıklarını gizemleştirdiği gibi sömürüleri de gizemli kılmaktadır¹⁷. Güç sahiplerinin gizemleştirilmesini savunan ideoloji kuramı, hakimiyet konumunda olanların çoğunu ne doğal kötümser, ne de iyi olarak ima etmektedir. Althusser ,

¹³ Mannheim. age., s. 288, 289.

¹⁴ Althusser, Louis, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev: Alp Tümertekin), 1. bs., İthaki yay., İstanbul 2003, s. 104.

¹⁵ Ardent, Hannah, *İdeology and Terror in Totalitarian, Movements, Philosophical Responses To Terrorism*, Kem Crimmins, (eds), Peeters, Bondgenotenlaan, 153-300 Leuven, 2006, s. 15-155; http://www.cooper.edu/humanities/core/hss3/h_arendt.html (E. T: 13. 6. 2009).

¹⁶ Leford, Claude, "Thinging with and Against Hannah Ardent", *Social Reserch*, Summer, 2002, (p. 1-8); Gurvitch. age., s. 221-234.

¹⁷ Zijderveld, Anton, *Soyut Toplum*, (Çev: Cevdet Cerit), İstanbul 1985, s. 229; Maccarthy. age., s. 78.

Focult ve Goudner'in¹⁸ söylemleri, ideolojiyi kültür olarak gören söylemlerdir¹⁹. Örneğin Althusser'e göre, ideoloji yapının özne üzerindeki bir etkisidir. Yalnızca zihinsel bir işlem değildir, bir pratiktir; hem de yaşamın içinde oluşan ve ondan kaynaklanan bir pratik. Yaşamla eşzamanlı ve gidişyle eş yönlüdür. Bir sınıfın diğerine kabul ettirdiği, empoze ettiği bir düşünceler dizgesi değil, tüm sınıfların katıldığı, geçmişten gelen fakat geleceğe de uzanan her yana yayılmış pratikler toplamıdır. Ondan kaçmak olanaksızdır. İdeoloji bireylere, egemen değer ve nosyonları benimseterek onların yaşadıkları sistemle uyumlu hale gelmelerini ya da yeni uyumlu yaşam sistemleri kurmalarını sağlar. Bu işleyiş adeta otomatiktir ve ideoloji; kavrayışla ilgili değil deneyimle, pratikle ilgili bir gerçektir. Onu insanların beynini sarmış, somutlaşması olmayan manevi bir var oluş biçimi olarak tanımlamak yanlıştır. Oluşumu maddidir ve maddi yapılar tarafından belirlenir²⁰. Bu anlamda ideolojiler ne doğru ne de yanlıştır. İdeolojiler, gerçekliğin yeterli sayılabilecek temsilleridir. Bu nedenle, insanların deneyimi yorumladıkları ve kendilerine açık olan koşulları "yaşadıkları" en temel çerçeveler sunmaktadır. Ancak bu çerçeveler, zihinsel değildir; çünkü özel grupların, sınıfların, toplulukların yaşanmış uygulamaları şeklinde var olmaktadır. Uygulamalar anlaşılmalıdır. Anlama ise, fikir üretiminin geleneksel sürecidir²¹.

1.2. Bilgi Yapıları: Din, Dil ve Toplumsal Kimlik

Toplum fikri ve sembollerin etkili hatta baş döndürücü toplu bilgi ve duygu güçleri olarak gördükleri işlev çok önemlidir. Durkheim dini "Bütün toplumsal görüngülerin en ilkeli" olarak görmekte ve dinin, toplu etkinlikleri kapsayan hukuku, ahlakı, sanatı ve bilimi anlamayı sağlayacak anahtarını sunduğunu öne sürmektedir²². Durkheim'e göre tüm toplumsal yaşam, içinde yaşayanların oluşturdukları kavrayışla değil, onların bilincinden kaçan temel nedenlerle, özellikle bir toplumun yaratılmasında rolü olan toplu sembollerin ve temsillerin güçlü etkileriyle açıklanabilir. Durkheim ekonomi dünyası ve etkilerine diğer yandan da insanların kendilerini gruplar halinde örgütlenme biçimlerine özel bir önem vermişse de özellikle "sosyolojik metodun kuralları" kitabında yansıttığı durum "dinin üstünlüğü" dür. Yani üstün olan şey, "toplumun kendisi hakkında biçimlenmesini sağlayan semboller sistemidir." Burada toplu fikir ya da temsiller, grubun kendisi ile ilişkili olarak özerk bir işlev kazanmakta, toplu yaşamın kendisi, bizzat ortak fikirler olmaktadır. Çünkü toplu varlık ve bu varlığın ürettiği fikirler ve

¹⁸ Eagleton, Terry, *İdeoloji*, (Çev: Muttalip Özcan), Ayrıntı, İstanbul 1996, s. 216.

¹⁹ Oskay, Ünsal. "Popüler Kültür Açısından İdeoloji Kuramına Yeni Yaklaşımlar", *AÜSBF Dergisi*, C. XXXV, No. 14, Aralık 1980, s. 214, 215.

²⁰ Kazancı, Metin, "Althusser: İdeoloji ve İdeoloji İle İlgili Son Söz", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Ekim 2006, s. 5-6.

²¹ Fiske, John, *İletişim Çatışmalarına Giriş*, (Çev: Süleyman İrvan), Bilim ve Sanat yay., Ankara 2003, s. 211-212.

²² Gurvitch. age., s. 225-226.

temsiller, onu yaşayanlar açısından somut doğrular haline gelirken son çözümlemede, gerçeklik düşünce tarafından yaratılmaktadır. Düşüncenin birinci yaratıcısı ise toplumun kendisidir²³. Parsons da dini sosyal sistemin temel kurumlarından biri olarak görmektedir²⁴.

Durkheim, “Dini Hayatın İlkel Biçimleri” adlı önemli incelemesinde, dinsel görüngülerin kendisini üreten toplumsal koşulları ifade ettiği sürece doğru olduğunu²⁵ dile getirmektedir. Durkheim’e göre din, kutsal nesnelerin inanç ve uygulamalarına bağlı bir sistemdir. Yani katılanları, kilise adı verilen ve tek bir ahlaki topluluğu bir araya getiren yasaklanmış inançlar ve uygulamalar içermektedir²⁶. Durkheimci açıdan din, toplumsal bir olgu olarak algılanmakla kalmaz, aynı zamanda gerçekten tam anlamıyla antropolojik bir olgudur da. Böylece asıl itibarıyla beşeri olan her şey, bilfiil dinidir de²⁷. Durkheim, Marx’ın “maddesel yaşamın önemine ilişkin yaptığı savunma gibi, toplumsal mitlerin ve ulamların tek bir temel alanda barındırıldığını var sayar. Bir halkın toplu mitlerinin, toplumsal bir grubu ya da toplumu niteleyen çok çeşitli ve farklı toplumsal görüngüleri anlamak için kullanılır²⁸. Tanımlama modelleri; düşünce ile toplumsal varlık arasındaki temel zıtlıkları çözmeye yönelik mantıksal teknikler olarak hizmet eder. Mitler, nesnelerin sıradan algılanış biçiminin derinliklerine inme teknikleridir. Bu noktada, çeşitli toplumsal biçimler, düşünce nesnelere haline gelir; temelde yatan mantığa ve ortaya çıkarılan gerçekliği örgütlenme ve sınıflandırma yöntemlerine göre ayrıştırılır. Nesnelerin iletişimsel yönlerine ilişkin bu ön bilgiye dayanarak, yapısalcılar savaş ya da kadınlar hakkında bu nesnelerin ne ilettiği ve gösterdiğini incelemek için totemleri ve peri masallarını ya da mitleri kullanmaktadır. Bu nesnelere Durkheim’in toplumsal gerçekler dünyasını tanımlaması gibi, bir toplumun daha derindeki gerçekliğini görünür kılmak için kullanılmaktadır²⁹.

XX. Yüzyılda gelişen “dil bilim”, özellikle de üç kaynak tarafından geliştirilen gösterge sorunu düşünürler için önemlidir. Söz konusu bu üç kaynağın ilki, Ferdinand de Saussure, ikincisi Rus yapısalcılar ve özellikle de yapısalcı dil bilimci Roman Jakobson, üçüncüsü ise 1929 ve 1939 yılları

²³ Sorokin, P. A., *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev. M. Münir Raşit Öymen), C. II, Ankara, 1994, s. 41-43.

²⁴ Smith, Anthony, *Toplumsal Değişme Yasaları*, (Çev. Ülgen Oskay), Ankara 1996, s. 56-58; Ayrıca bk. Kızılcık, Sezgin. *Sosyoloji Teorileri 2*, Akın matbaası, Konya 1992, s. 97-102.

²⁵ Durkheim’in “tabiat üstü” düşüncesiyle anlama kapasitemizi aşan eşya düzeni kastedilir; tabiat üstü gizemin, bilinemez, ya da anlaşılabilir olanın dünyasıdır. Bilimin ve genel olarak açık düşüncenin sınırları dışında kalan her şey bir tür spekülasyondan ibarettir. Durkheim, Emile, *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, (Çev: Fuat Aydın), İstanbul 2005, s. 43 vd.

²⁶ Aron, R., *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Bilgi yay., Ankara 2000, s. 278.

²⁷ Berger, P. L., *Kutsal Şemsiye, Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*, (Çev: A. Coşkun), Rağbet yay., İstanbul 2000, s. 254-255.

²⁸ Maccarthy. age., s. 96-98.

²⁹ Giddens, A., *Toplumun Kuruluşu*, (Çev: Hüseyin Özel), Ankara 1999, s. 107-112; Habermas, Jürgen, *Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine*, (Çev: Mustafa Tüzel), İstanbul 1998, s. 216-248; Rothacker, Erich, *Tarihselcilik Sorunu*, (Çev: Doğan Özlem), 2. bs., Ankara 1995, s. 13.

arasında etkili olan Prag dil bilim çevresidir. Özellikle Saussure'un, dili toplu bir görüntü, tutarlı ve düzenli bir toplumsal kurum olarak görmesi, bu yapının ya da dil sisteminin nasıl işlediğini incelemeye çalışan bütünüyle bir aydın hareketi başlatmıştır. Şöyle ki, dilin bir göstergeler sistemi olduğu fikri Saussure'un temel mirasıdır³⁰. En genel anlatımla yapısalcılık dil unsurlarını inceleyen bilimi ele almakta; bu unsurların ya da göstergelerin öteki göstergelerle roman ilişkileri sayesinde değer ya da anlam kazandıklarını ileri sürmektedir. Çünkü dil ve konuşma ayrımı çok önemlidir; bu ayrım, dilin bir sistem olarak işlediğini savunmakla kalmamış, aynı zamanda bir "dil" in ya da "kod" un, mit gibi bireysel değişkenlerinin, tüm sistemin mantıksal alt yapısını ortaya çıkarmak amacıyla kullanılabilmesi bir akıl yürütme biçimi oluşturmuştur. Kişinin, konuşma aracılığı ile dilin alt yapısına erişmesi, başka tür "açık yapılar" da olduğu gibi, iletişim alt yapısına, alanlarına ya da sistemlerine yaklaşma ve inceleme olanağı vermektedir. Bu anlamda, akrabalık ya da totem sistemleri itiraz ve bir birine bağlılık üzerine söz dizimsel kurallara göre işlemekte ve toplumsal gruplar arasındaki "iletiler" ya da iletişim biçimleri kendilerini bu şekilde kurgulamaktadır³¹.

Jacobs tarafından geliştirilen Prag okulunun dil bilim modeline göre, tüm ses birimsel sistemler, on iki ya da daha çok çeşitte ikili karşıtlıktan oluşan tek ve küçük bir küme olarak tanımlanmaktadır. Bunun dışındaki her şey, gerçekliğin her aşamasında bilinç dışı yapıyı yansıtan özenle hazırlama ve birleştirme işidir. Dil bilim yasaları gerekli ilişkileri oluşturmakta; dilin temel yapısını tanımlamaktadır. İnsan kültürü ile aynı oranda kapsamlı ve geniş bir sembolleştirme şekli olan dil aracılığı ile insan zihninin en geniş yapısı incelenebilmektedir. Öyleyse modern dil bilim, Levi Strauss'e, görüntülerin arkasındaki insan zihninin bilinç dışı, değişmeyen evrensel yapısına ulaşmasını olanaklı kılacak bilimsel bir araç sunmaktadır. Evlilik kurallarında ve akrabalık sistemlerinde iletişim şekillerinin iş başında olması buna bir örnektir³². Levi Strauss "Structural Anthropology" adlı yapıtında bu konuyu, aracı etkenin, grubun bireyler arasında gidip gelen sözcükleri yerine, grubun, kabileler, soylar ya da aileler arasında yer değiştirmek zorunda bırakılan kadınları olması nedeniyle, her iki durumda da görüngünün temel özelliğinin benzer olduğu gerçeğine dayanak yapar. Bu dayanak, toplumsal uygulamaların ve sözcüklerin "kimliği" dilsel ve toplumsal performans kümelerinin, temelde yatan kodlar ya da yasalar³³ ve

³⁰ Swingewood, Alan, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (Çev: Osman Akınhay), Ankara 1988, s. 348-349.

³¹ Habermas, age., s. 435-453.

³² Çiğdem, Ahmet, *Akıl ve Toplumun Özgürleşmesi*, Ankara 1992, s. 95-98.

³³ Bir cemaate üyeliğe hazırlanan insan, üyesi olacağı cemaatin dilini öğrenirken yasa ve teorileri söz konusu cemaatin amaçlarına, çıkarlarına, değerlerine ve normlarına, pratiğine uygun tarzda kullanma biçimini de öğrenir. Kısaca bir Paradigmaya mensubiyet, bir cemaate üye olmaya benzer. Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, Paradigma yay., İstanbul 1992, s. 84.

söz dizimsel bir ana kalıp tarafından düzenlendiği gerçeğinden kaynaklanmaktadır³⁴. Bu dil bilimsel mantığa göre, dil “eş zamanlı olarak” incelenen bir göstergeler sistemidir³⁵. Lev Strausse’un mitolojik düşüncenin son anlamı hakkındaki görüşleri aynı zamanda bu düşüncenin bilgi olarak konumu üzerine görüşleridir. Durkheim’in temel biçimler adlı yapıtının yerini almıştır. Ayrıca yazarın mitlere ilişkin özgün insan bilimsel çalışmasının söylemi, öteki mitsel sistemlerle birlikte ve onların arasında var olan bir anlamlandırma sistemi şeklinde değerlendirilmektedir. Totemcilik sistemleri tarihsel ve toplumsal açıdan belirgin görüngüler olmaktan çok, tüm insan zihinlerinin ulam oluşturma ve iletişim kurma biçimlerini açıklayan sistemdir³⁶. Bu iletişim kurma biçimi eskiden beri varolanın üstüne titirmek, içinde doğulan koşulları, kendisinden sonra doğanlar için korumak şeklinde anlam bulur³⁷.

Totemcilik kavramı ile hayvan ya da bitkileri kutsal nesnelere olarak kabul ediyorsak, totemizm, gerçekten totemizm değildir³⁸. Çünkü kutsal olanın modern bilimsel terimlerle izaha çalışmak demek, yüksek olanı, aşağı olanın terimleri ile izah etmek demek olur ki bu imkansızdır. Bu ifade anlamını modern bilimin gerçek ilkesinin karşılaştırılmaz olana yer bırakmamak ve böylece kendisinden büyük olan her şeyi dışlamak şeklindeki duruşu ile daha anlamı hale getirir. Kutsalın beşeri temeli, gözlem değil direkt sezgisel ve analitik olmayan görüştür; nesnesi ise her şeyin izafi gerçekliğinin temeli ve var oluşun ilkesidir. Bu görüş kendi içinde yeter olup ayrıca “dile getirilmeyi” gerektirmez. Bu gereksizlik, ifade edilemez olana daima yer vermekte ve bu haliyle de modern bilimden ayrılmaktadır. Bu görüşe göre, modern bilimin ve felsefenin (psikoloji de dahil) bakış açısından geleneğin neye yaradığını veya dinin ne olduğunu bilmek imkansızdır. Bu anlamda temeli ve ilkesi bilinmezlik olan modern bilimin de ne olduğu ve ne işe yaradığı gelenek ve metafiziksel bilim dışında bilinebilir. Ateizm artık sert bulunduğu için terk edilmiştir: onun yerine daha kurnazca ve yumuşak bir terim olarak agnostiklik (bilinemezlik) konulmuştur³⁹.

1.3. Toplumsal Benlik: Sembolik Etkileşimcilik

İnsan zihni en iyi biçimde bir eylem yeterliliği olarak görülmekte, bilginin işlevi de iletişim aracı olarak ele alınmaktadır. XIX. Yüzyılın sonu ile XX. Yüzyılın başında toplum teorisinin egemen eğilimi bir eylem teorisi

³⁴ Rothacker, age., s. 15-19-82.

³⁵ Chartier, Roger, *Yeniden Geçmiş*, (Çev: Mehmet Emin Özcan), Ankara 1998, s. 154; Maccarthy, age., s. 104, 105.

³⁶ Poulain, Marie Rosenau, *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*, (Çev: Tuncay Birkan), Ankara, 1988, s. 134-142; Sarton, George, *Bilim Tarihinde Yöntem*, (Çev: Güldeniz Can ve Diğerleri), 1997, s. 121-133.

³⁷ Nietzsche, F. W., *Tarih Üstüne*, (Çev: Yasemin Çamlıbel), Kibele, İstanbul 1996, s. 1-40.

³⁸ Maccarthy, age., s. 106-109.

³⁹ Northbourne, Lord, *Modern Dünyada Din*, (Çev: Selahattin Yalçın), İstanbul, 1988, s. 46-47; Ayrıca bk. Descartes, *Metafizik Düşünceler*, (Çev: Mehmet Karasan), 3. bs., İstanbul 1967, s. 3 vd.

geliştirme yönünde olmasına rağmen yeterli bir benlik nosyonu ortaya konulamamıştır. Çünkü benlik, sıradan bir biçimde, normları özümseyen ve daha geniş kapsamlı, makro-sosyolojik bir sistem karşısında anlamlar üreten, somutlaşmış bir aktör şeklinde tanımlanmış, özgün bir toplumsal varlık, eylem ve enerji kaynağı olarak antipozitivist sosyolojinin zorunlu iradeci boyutu şeklinde ve örtük olarak ele alınmıştır. Ayrıca benlik, kuramlara, ideolojilere ve kültüre göre tanımlanıyor, fakat zengin karmaşıklığına, çok yönlü özellik eylemi ve bilincinin olduğuna yönelik formlarına büyük oranda yer verilmiyordu. Canlı, aktif toplumsal özne ile uygun bir teoriye, yalnızca temeli toplumlaşma ve etkileşime dayanan Simmel'in sosyolojisi yaklaşmıştır. Yine de toplum bilimleri, bireyin ve toplumsal dünyanın göreliliğini açıklayabilen çok iyi düşünülmüş bir insan faktörü kuramını Mead'e borçludur⁴⁰. Mead'ın sosyal psikolojisinde ya da sosyal davranışçılığında, kişinin başkalarının kendisine nasıl tepkide bulunduğuyla ilgili açıklaması, "sosyal etkileşim" kuramına dayanır⁴¹. Bu şekilde açıklamaya çalıştığı benlik teorisini en çok etkileyen sosyolog ise, Durkheim, Weber ya da Pareto değil, Simmel'dir⁴². Düşünüm tasarımı da Hegel kaynaklıdır. Hegel kaynaklı düşünüm tasarımı, sıkça (özellikle Alman İdealist Felsefesinde) rastlanan bir tasarımdır⁴³. Berger ve Luckman bu olguyu, "nesnel ile öznel gerçekliğin diyalektiği" olarak adlandırmışlardır. Söz konusu kuram "benlik" ya da "toplumsal benlik" kavramının doğmasına neden olmuştur. Bu düşüncelerin etkisi Sullivan'da açıkça görülmektedir. Dolayısıyla ne kadar sosyal rol varsa o sosyal etkileşim içinde ortaya çıkan o kadar benlik vardır⁴⁴. Mead'ın benlik teorisi, bilinçli olan ve kendini yansıtan egoyu ya da insan deneyiminin düzenleniş ve yorumlanışını, yüz yüze geldiği ve ilgilendiği toplumsal ilişkiler ve değişmelerle ilişkilendirmektedir. Bu ilişkilendirme, insanın bilinç yaşamını ve yansıtılabilir kapasitesini nitelendiren mantığa dayalı ve etkili özellikler sağlar. Benliğin en önemli özelliği yansıtılabilir olmasıdır. Benlik kendine yönelik bir nesnedir; öncelikle dolaylı olarak ve kendine yönelik bir nesne haline gelerek kendi deneyimine girme yeteneğine sahiptir. Bu durum, çocukluk döneminde kişinin zamanla benliğin ve ötekinin vurgulandığı toplumsal bir ortamda başkalarının görüş ve rollerinin farkına vardıkça kendini göstermektedir. Bu biçimde düşünüldüğünde kendini bilmek dışarıdan içeriye doğru düzenlenmekte; nesne bilincinden benlik bilincine doğru ilerlemektedir⁴⁵. Bu

⁴⁰ Çelebi, Nilgün, *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*, Ankara, 2002, s. 29; Maccarthy, age., s. 127; Giddens, age., s. 86-89.

⁴¹ Bacanlı, Hasan, *Sosyal İlişkilerde Benlik Kendini Ayarlamının Psikolojisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, s. 8.

⁴² Swingewood, age., s. 308-309.

⁴³ Sarup, age., s. 29.

⁴⁴ Bacanlı, H., *Sosyal İlişkilerde Benlik Kendini Ayarlamının Psikolojisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, s. 8.

⁴⁵ Berkes, Niyazi, *Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları*, İstanbul 1985, s. 372-374; Maccarthy, age., s. 126.

ilerleme, yalnızca, ideolojik yanlış-tanımaya olarak özne etkisi üreten yapısal mekanizmanın maskesini indirmek zorunda değildir; aynı zamanda bu yanlış-tanımanın kaçınılmaz olduğunu bütünüyle kabul etmek zorundadır da. Yani, tarihsel faaliyetimizin, tarihsel sürecin faili olma rolünü üstlenmemizin bir koşulu olarak, belli bir aldanışı kabul etmek zorundayız. Çünkü öznenin kendisi, belli bir yanlış tanıma sayesinde kurulur⁴⁶.

Alman idealizmi (Hegel, Fichte) ile romantizm, kültürün şekillenmesi ve gelişmesinde kurucu bir öznenin anlamını vurgulamıştır. Fakat bunu, materyalist bir biçimde, sıradan insanların gündelik deneyimlerine temellendirememişlerdir. Mead, Cooley⁴⁷’i buna benzer bir eksikliği için fazla öznelci⁴⁸ bir benlik nosyonuna sahip olması nedeniyle eleştirmiştir. Böyle bir eleştiriye sahip olmasının nedeni, onun entelektüel açıdan düşüncesini etkileyen akımların çok sayıda ve değişik olmasıyla yakından ilişkilidir. (Pragmatizm felsefesi; John Dwey, William James, Darvinci Evrimcilik, Alman İdealizmi, XIX. yüzyıl romantizmi ve Charles Chooley’in sosyolojisi) Mead’e göre benlik, insanın içinde yaşadığı ortama adapte olması ve onu denetlemeye yönelik sürekli bir mücadele halinde olmasıyla kurgulanmıştır⁴⁹. Zihin de benlik de gündelik yaşamın toplumsal eserleridir. İnsan toplumu, tanıdığımız kadarı ile zihinsiz ve benliksiz var olmaz. Çünkü onun en karakteristik özelliklerinin tümü de toplumun fertlerinin zihinleri ve benlikleri olmasını öncelemektedir. İnsanlık zihin ve benlik aracılığı ile akıl yürütme ve düşünme yeteneğine sahiptir. Benliğin ilk ögesi, onun sembolik iletişim biçimleri geliştirmeye yönelik düşünsel doğası ve yeteneğidir. Dahası benlik sadece toplumsal gruplar açısından söz konusudur. Çünkü bireyin kendisi toplumsal bir yapıya, toplumsa düzene aittir. Sonuç olarak zihin ile benlik bilinç ile eylem toplumsal rol ve ilişkileri, toplumsal kuramları kapsayan işbirliğine dayalı (bireysel olmayan) fenomenleri oluşturmaktadır. Şu halde benlik, ancak başkalarıyla ve toplulukla karşılıklı ilişkiler çerçevesinde bireyseldir. Benlik hem bir özne hem bir nesnedir; düşünen ve eyleyen bir özne olarak “ben” bireyin başkaları için var olan dünyada bir nesne olarak kendi benliğinin farkında olmasıdır. Toplumsal deneyimin bir sentezi olan Mead’ın “ben” nosyonu, hem toplumsal hem biyolojik bir içerik taşır⁵⁰. Bu yüzden “ben”, “beni/bana” dan kolay

⁴⁶ Zizek, Slavoj, *İdeolojinin Yücelen Nesnesi*, (Çev: Tuncay Birkan), Metis yay., 2004, s. 17-24.

⁴⁷ Cooley, bireyin ben olarak kabul ettiği duyguları diğer duygulardan daha güçlü kabul etmiştir. Ancak onun benlik konusuna en büyük katkısı ayna benlik kavramı olmuştur. Ayna benlik kavramı üç temel öğeden oluşmaktadır; 1. kişinin başkalarıncı nasıl algılandığı, buna benliğin toplumsal yönü de denir. 2. Başkalarının kişinin bir davranışı hakkında eriştiği yargının onda yarattığı tepki, bu da bireyin toplum içinde algıladığı değerdir. 3. Benliğe ilişkin görüşleri olarak oluşturmuştur. Bacanlı, age., s. 8.

⁴⁸ Benlik tasarımı kişinin kendi hakkındaki görüşüdür. Genel olarak bu terim bireyin dünyaya ayak uydurabilmesi ve önemli yaşam amaçlarını belirler. Eisenberg, Sheldon, *Psikolojik Danışma Süreci*, (Çev: Nihal Ören ve M. Takkaç), MEB yay., İstanbul 1993, s. 490.

⁴⁹ Touraine, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev: Hülya Tufan), İstanbul 2000, 3. bs., s. 303-310; Çiğdem, age., s. 95-98.

⁵⁰ Touraine, age., s. 304.

ayrılmaz. Benlik ancak kendisi ve toplumun diğer benlikleri ile etkileşime girdiğinde vardır. Benlik, ait olduğu grubun tutumunu takınma yeteneği ile ortaya çıkar ve grubun toplumsal alışkanlıklarını, topluluğun ortak tutumlarını özümser⁵¹.

1.4. Bilim ve Cinsiyet

Bilginin, bir kültürün, sınıfın, ırkın cinsiyetin işaretini taşıyan hakim olmanın üstün aracı olarak ele alınmış zamanları çok eski tarihlere dayanır. Araştırmalar, özellikle şu andan farklı olarak çok yakın geçmişe kadar bilimsel çalışmalarda kadınların araştırma özneleri olarak kullanılmamasını öngören yaygın uygulamaları belgelemişlerdir. Kadınlar araştırma özneleri olarak kullanıldıkları halde örneğin Tıp ve Psikolojide, kadınlara özgü gelişme özellikleri ve tıbbi koşullar, sistemli bir biçimde göz ardı edilmiştir. Psikolojik ve tıbbi insan gelişimi hakkında bildiğimizi sandığımız şeyler aslında erkeklerin gelişimine özel bir bilgi olmuştur. Erkeklerin bütün insanlık adına ölçüt olarak değerlendirildikleri bu algılama, erkek bilim adamlarının kavramakta başarısız oldukları bir durum olduğu için kadınların sağlığı ve bedenleri hakkında sistemli ve önyargı içermeyen bilgi üretme konusu da başarısız olmuştur. Bu başarısızlığın karşılığı, bilime karşı meydan okuyuşlar içeren feminist çalışmalarda görülmektedir. Bunlar, özellikle biyoloji, immünoloji ve psikoloji gibi bilim dallarında bilimsel kavramların ve kurumların kadının ikinci sınıf insan konumunun yasallaştırılmasına dayanan tarihsel ve kültürel temelli görüşleri nasıl içerdiğini gösteren çalışmalardır. Örneğin Bleier'in biyolojik kuramlar ve araştırmalar üzerine olan yapıtı biyoloji biliminin kadınların biyolojik açıdan aşağı görülmelerine ilişkin yaygın düşüncelerin olgunlaşmasına nasıl katkıda bulunduğunu işlemektedir. Harway, Longine ve Dolle "eril merkezli" ve "cinsiyetçi" kavram ve yorumların, primatolojiye, evrim kuramına ve çeşitli araştırmalara tam olarak nasıl girdiğini ele alan incelemeler yapmışlardır⁵². Ayrıca tüm bu çalışmalara ilaveten, Fireston, cinsiyet çatışmasının en temel çatışma olduğunu, sınıf çatışması da dahil olmak üzere diğer tüm çatışma biçimlerinin kaynağını oluşturduğunu ileri sürmüştür⁵³. Giddens de cinsiyetin araç olarak kullanılmasıyla özgürlükler elde etmemeli, cinsiyet saplantısından kurtulmalıyız diyerek⁵⁴ bu önemli soruna dikkat çekmiştir. Feministler, bilim eleştirilerinde önemli ve ayırt edici bazı şeyler sunarak kültür olarak bilim şeklinde yaygın kabul gören fikri genişletmiş ve buna belli bir öneme sahip siyasal bir içerik katmışlardır⁵⁵. Bilime ait ulamların, sınıflandırıcı programların sorunların ve araştırma nesnelere ilişkin kültürel bir

⁵¹ Swingewood, age., s. 312-313

⁵² Maccarthy, age., s. 167-169.

⁵³ Sarup, age., s. 225-227.

⁵⁴ Giddens, Anthony, *Sosyoloji, Eleştirel Bir Yaklaşım*, (Çev: M. Ruhi Esengün-İsmail Öğretir), İstanbul 1994, s. 121-127; Sarup, age., s. 225-227.

⁵⁵ Çayır, Kenan, *Sosyal Hareketler Teorik Açılımlar*, İstanbul 2000, s. 30-38.

güç ve bir söylem olarak ideolojik etki yarattığını; kadınların boyun eğmişliğini doğallaştırırken aynı zamanda kendini kültürün ve tarihin dışına çıkardığını ve böylece toplumsal ve kültürel çözümlemeden muaf olduğunu savunmuşlardır. Feministlerin iddialarına göre bilimsel bilgi en iyi şekliyle kültürel bir oluşum olarak anlaşılıyorsa o zaman bilim açılabilir ve toplumsal, tarihsel soruşturmalara konu olabilmektedir. Bilim toplumsal bir oluşum ise yapım süreci ve yapan kişiler ayrıntılı bir tarzda incelenebilir. Bu tür bir mantık, bilimsel çalışmalara yönelik pek çok kültürel soruşturmaya; bilim araştırmalarına, egemen benzetmelerine, hakim yöntemlerine ve tekniklerine, ayrıca, bunların ekonomi ile siyaset ve kültürle olan bağlantı biçimlerine kaynaklık etmiştir. Feminist aydınlar, kültür ve kültür çalışmaları fikrinin “kültürel bilim” yöntemlerinden yararlanarak bilimi değerlendirmek için kullanılacağı görüşünü öne sürmüşlerdir. Artık bilim, kendi bilgi ve doğruluk üretimi standartları içerisinde ele alınmalı ya da bir dizi yöntem ve uygulama olarak algılanmalıdır. Ayrımcılık aracı olmamalıdır. Feminist gündem, bilimsel bilgilerin nasıl “cinsiyetlendirildiğini” ve üretildiğini; dölden kaynaklanan belli edimlerin ürünü olduğunu, özlü bir biçimde göstermeye çalışmıştır. Bilim, modern sanayi toplumunun geniş ve karmaşık dünyası ile bütünleşmiş ise “toplumsal bir oluşum” ya da “toplumsal ve kültürel bir görüngü” ise, bir erkek yaratısı ve iş birliği olmakta ve onların modern sanayi toplumları içindeki özgün tarihsel ve siyasal yaşamlarını temsil etmektedir. Virginia Woolf’un deyişi ile “bilim, görüngü gibi cinsiyetsiz değildir; bir erkek bir babadır ve aynı zamanda hastadır. Bilimin hastalığı özellikle XIX. yüzyılda doruk noktasına çıkmış, üniversitelerde ve kiliselerde özellikle erkeklerde görülmüştür. Kadın beyninin incelenemeyecek kadar küçük ya da yaratıcı olmaması gibi görüşler bu dönemde ileri sürülmüş, bu şarkılar, bilim çevreleri, rahipler ve papazlarla beraber söylenmiştir⁵⁶.

Sonuç

Bilginin edinilmesi aktarılması ve kurulmasına yönelik verilerin ortaya konulmaya çalışıldığı bu çalışma, gündelik ya da yerel bilgiler de ciddiye almış, bilgiyi kuran ve bilginin belirli kanallardan yayılmasını yönlendiren küçük grupların, çevrelerin şebekelerin ya da epistemolojik toplulukların gündelik düşünsel yaşamları ile bu etkinliğe katıldığını kabul etmiş, cinsiyete dayalı düşüncenin de bu etkinlik içinde kendine önemli bir yer edindiği ve sonuçta bilginin kurucu ve toplumsal belirleyici özelliğinin insan deneyiminin kültürel oluşumuna ilişkin kuramlarla bütünleştiğini ya da kaynaştırılarak bilginin nasıl toplumsallaştığını açıklamaya çalışmıştır.

Bu çalışmada olay ve olgular felsefi bir görüş ve hareket noktasından daha çok, bilimsel bir görüş ve hareket noktasından ele alınmıştır. Böyle bir

⁵⁶ Maccarthy, age., s. 169-179.

yaklaşım, tarihsel süreç içinde belirli bir andaki entelektüel hayatın, mevcut sosyal ve siyasi güçlerle nasıl ve ne şekilde ilişki içinde olduğunun açıklanmasında öncelikli terimlerden birisinin bilgi terimi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Çünkü bilgi terimi** bu çalışmada, adaletten sanata kadar her konu ile ilgili fikirler, ideolojiler, inançlar, teknoloji ve düşünce sistemleri gibi tüm kültürel ürünlerin eylem güçlerini bizlere sunmuştur. Bu açıdan bakıldığında insani ve toplumsal açıdan bilgi, doğa ve yaşamın açıklanmasına yönelik “amaçlı” bir etkinlik olarak görülmüş ve toplumsal düşüncenin doğrudan potansiyeline sahip bir olgu olarak değerlendirilmiştir.

Amaçlarla ilişkili olan bilginin etkinliğinin kendisi toplumsal bir eylemdir. Sosyolojik bakış açısı bu anlamda bilgiyi de toplumsal olarak görmektedir. Örneğin toplumsal eylem içerisinde kültür ile otorite; akıl ile iktidar birlikte yürümekte, bu yürüyüş, toplum adına tarihsel ve kültürel bir bağlamı ifade ederken toplumsal etkinliğin özgül biçimini içeren bir “etkinlik kategorisi” olmaktan tamamen sıyrılmamaktadır.

Ancak yine de toplumsallaşan bilgi özellikleri itibariyle kendisini toplumsallaştıran içeriklerden farklı özelliklere sahiptir. Bilgi toplumsal bir olgu, birey de toplumsal bir varlıktır. Bu nedenle bilgi, birey düzeyinde ele alınırken daha dikkatli olunmalıdır. Her toplumsal sürecin kaynağını iç toplumsal ortamın oluşumunda aramak elbette ki önemlidir. Her toplumsal sürecin kaynağı iç toplumsal ortamın oluşumunda aranınca, iç toplumsal ortam kavramının toplumsal olgu kavramını da içerdiği görülebilir. Durkheim’in “Sosyolojik Metodun Kuralları” adlı eserinde belirttiği gibi toplumsal olgu kavramı tanımı gereği hiç bir şeyi toplumun dışında bırakmaz. Bireysel bilincin arka planı olan olgular, bir yandan belirli eylem olanakları ortaya çıkarılır diğer yandan da sınırlayıcıdırlar. Bu nedenle onlar doğadaki kişilerden bağımsız nedensellik kaynağına sahip oldukları için yeniden üretilen yapılar için eskiyle yeni arasında da egemen bir bağ kurucu olabilirler.

** Bu tanım Mannheim tarafından dile getirilmiş bir tanımdır. Bk. Mannheim, K., *Ideology And Utopia*, Kegan Paul, London, 1952, s., 237-60. Aktaran: (Stark, Werner, "Sociology of Knowledge" maddesi, *A Dictionary of The Social Sciences*, Julius Gould and William L. Kolb (Ed: by.), The Free Press, New York 1964, s. 679.